

Summary

O.P.Kovalska

Legal Education as an Important Component of Educational Process in General Educational Institution: Managerial Aspect

Legal education as component part of educational process in general and educational process in general educational institutions is studied. The ways of feasibility of educational and legal work with the students at general school, tasks and algorithms of the managers activity as for management of this process are revealed.

Key words: education, law, legal education, legal upbringing, management of the legal training of students.

Дата надходження статті:

„4” квітня 2011 р.

УДК 354.233:159.9(075.8)

В.М.КОЖЕВНИКОВ,

кандидат історичних наук,

(м.Львів)

Особливості психологічної підготовки військовослужбовців Збройних Сил США, Великої Британії, Німеччини

У даній науковій роботі проведено аналіз психологічної підготовки військовослужбовців розвинутих держав світу.

Ключові слова: збройні сили, психологічні особливості, психологічна підготовка, психологічні служби, навчання.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Досвід війн та збройних конфліктів переконує в тому, що підрозділ більш стійкий в бою, якщо складається з людей, які пройшли відповідну професійну та психологічну підготовку і мають досвід діяльності в екстремальній обстановці. В такому підрозділі сильніша довіра, товариство, дружба, упевненість один в одному, вища узгодженість в загальній бойовій роботі, ніж в підрозділах, що формувалися незадовго до активних бойових дій і не мали достатньої згуртованості. Тому в арміях провідних країн світу особлива увага звертається на психологічну підготовку, яка розглядається як важливий фактор боєздатності армії.

Формулювання цілей статті... Мета статті – проаналізувати особливості психологічної підготовки військовослужбовців Збройних Сил США, Великої Британії, Німеччини.

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу дослідження... Військове керівництво США приділяє значну увагу психологічній підготовці особового складу. Під час останніх досліджень було виявлено фактори, які негативно впливають на морально-психологічний стан американських солдатів: зверхність у ставленні до противника; переоцінка власних сил; любов до комфорту; можлива втрата ініціативи, якщо бойові дії розвиваються „не за планом”; прояви расизму; зловживання алкоголем, наркотиками; сексуальні домагання до жінок-військовослужбовців.

У зв'язку з цим в США для вивчення проблем психологічної підготовки створено спеціальні наукові установи, а саме: науково-дослідницький інститут армії з поведінкових і соціальних наук; центр з вивчення людських ресурсів ВПС; дослідницька організація з людських ресурсів армії; центр з вивчення і розвитку особового складу ВМС; лабораторія біодинаміки ВМС; психологічна служба агентства з національної безпеки; армійський дослідницький інститут ім. У.Ріда; лабораторія з вивчення і розвитку управління, науки та передових технологій та інші.

В кожному виді збройних сил США розгорнуті психологічні служби, де зайнято біля 8000 дипломованих військових і цивільних спеціалістів (психологів і соціологів). Ці установи займаються проблемами психологічного забезпечення всіх сфер життєдіяльності військовослужбовців армії США, морально-психологічного впливу на війська і населення дружніх, нейтральних і союзних держав і противника [6]. Також вони навчають офіцерів методиці психологічної підготовки, опрацьовують її зміст і здійснюють постійний контроль.

Під психологічною підготовкою американські психологи розуміють процес прищеплення особовому складу здатності ефективно виконувати бойові завдання в умовах сучасної війни, витримувати будь-які фізичні та психічні навантаження [5]. Найточніше окреслив мету психологічної підготовки військовий соціолог Рігг у книзі „Бойова підготовка військ”: „Привчати солдатів до диявольської атмосфери вогню і смерті, домогтися, щоб вони почувалися серед вогню, диму як у звичайній обстановці і просто воювали” [4].

У процесі психологічної підготовки всі умовності зведено до мінімуму, а елементи ризику – до максимуму. Наприклад, 1995 року під час шестиденних навчань від переохолодження загинули

чотири військовослужбовці, які протягом кількох годин форсували болото по груди у воді; ще чотирьох вдалося врятувати.

Важливого значення надається формуванню у військовослужбовців агресивних якостей. Це здійснюється на основі „Теорії каналізації” жорстокості Н.Діксона. З його точки зору, психологічна підготовка неминуче відстає від змін у матеріальних засобах ведення війни і тому не може забезпечити формування необхідних психічних якостей солдата. Єдиною якістю, спроможною „заглушити” інстинкт самозбереження, страх смерті, є агресивність та жорстокість стосовно противника. З цією метою в спеціальних центрах використовуються кінофільми, що знайомлять військовослужбовців із стресовими бойовими ситуаціями, детально демонструють „технології” вбивств.

Важливим елементом системи психологічної підготовки є підготовка офіцерів. У військових коледжах майбутні командири обов'язково отримують знання з психології та психіатрії, які дозволяють в подальшому посідати лідерські позиції, не допускати серед підлеглих проявів страху чи паніки [4].

Проблеми психологічної підготовки (поведінка солдата під час бойових дій) досліджували психологи і соціологи Є.Шілз, М.Яновіц, С.Москос, Р.Габріел, П.Севідж, С.Стауффер, Х.Сервін та інші. Коротко їхні погляди можна звести до таких постулатів: а) здатність солдата вести тривалі бойові дії визначається його рівнем стресостійкості, спроможністю переборювати негативні психологічні стани в бою; б) бойовий дух американського солдата прямо залежить від стилю військового управління; в) активність солдата в бою безпосередньо залежить від міжособистісних відносин у його підрозділі. Ці вихідні положення визначили основні напрямки, принципи і вимоги до психологічної підготовки в американській армії.

Основні напрямки психологічної підготовки: формування ґрунтовних знань та уявлень про бойові дії; формування переконаності, готовності до самопожертви, подвигу заради перемоги; підвищення рівня професійних та бойових навичок, умінь; підвищення рівня психічної і фізіологічної витривалості; формування довіри до командирів, настановлення на беззаперечне виконання бойових наказів; виховання благонадійності та лояльності до політики держави; навчання основним прийомам психотехніки для зниження рівня психічних травм; формування образу ворога та вкорінення у свідомість ідеї морального обґрунтування будь-яких дій щодо ворога під час бою.

Принципи психологічної підготовки: активний вплив на всі сфери психіки солдата; реалізм у навчанні; поступове та безперервне підвищення психічних і фізичних навантажень; диференційований підхід до військовослужбовця залежно від роду військ, спеціальності, кліматичних та географічних умов ведення бойових дій.

Вимоги до психологічної підготовки: а) вона має бути всебічною, що припускає використання максимуму можливостей для формування необхідних бойових якостей; б) натуральність, відтворення умов, що реально відповідають бойовим; в) системність, досягнення логічності і послідовності в організації і проведенні спеціальних заходів. Імпровізація допускається тільки на окремих заняттях; г) ефективність. Необхідно домагатися усвідомлення, які саме якості мають бути сформовані; д) психологічна підготовка повинна носити індивідуальний характер. Відповідність умов психологічної підготовки і рівня якостей, що формуються, можливостям використання сучасної військової техніки і озброєння.

Британський військовий психолог Н.Коупленд у книзі „Психологія і солдат” висунув тезу: „Коли боротьба набирає затяжного характеру, результат її визначає моральна, а не фізична сила”. Вчений виокремлює такі фактори, що обумовлюють успішну діяльність військовослужбовця: індивідуум повинен вірити в себе; армія повинна вірити в свого командира; армія повинна вірити в свою державу; армія повинна сприймати мету війни [3].

Окрім того, Н.Коупленд визначив такі основні умови успішної психологічної підготовки особового складу: дисципліна є основою морального стану військ, її мета – досягти виконання завдань та зробити підкорення звичкою; примус повинен бути замінений розкриттям усіх позитивних якостей воїна; особистий приклад командира та індивідуальність солдата – особливо важливі для армії; почуття братерства і високий моральний дух кожного воїна і нації в цілому – вершина військової взаємодії. „Народ, який не має бойового духу, не може вигравати війни протягом століть” [3].

Проаналізувавши досвід частин спеціального призначення Великої Британії, сформованих чи не вперше у світі, морський піхотинець Н.Армстронг узагальнив вимоги до розвідника. Це – хороший зір та бездоганний слух. Солдат не повинен легко збуджуватися. Професійно важливі риси розвідника – терплячість, сміливість та наполегливість, кмітливість і правдивість. Н. Армстронг радив відбирати особовий склад для цих підрозділів серед мисливців, землемірів та лісорубів [1].

Часи змінилися, і зараз призовник зобов'язаний пройти комп'ютерне тестування та співбесіду з офіцером-психологом на перевірку знань з граматики, основ математики, уміння логічно мислити, визначення рівня ерудиції та пам'яті, кмітливості. Після цього рекрута чекає загальний підсумковий

тест і медичний тест на психологічну сумісність. Після виконання цього базисного блоку відсів складає в середньому 45% особового складу [7].

Елітні підрозділи у Великій Британії комплектуються тільки з добровольців. Командування підкреслює, що служба в таких підрозділах почесна і романтична, вона забезпечує всебічну підготовку. Відбір курсантів складається з п'яти етапів, що передбачають серію спеціальних тестів на перевірку розумових здібностей, фізичної витривалості, наполегливості, кмітливості, готовності до виконання завдань в особливих умовах. Обов'язковим є визначення коефіцієнту інтелекту та психологічної придатності.

Незважаючи на застосування високотехнологічної зброї, успішний результат сучасного бою, як і раніше, значною мірою залежить від поведінки солдата в бою. Наголошується, що військовослужбовці різних національностей по-різному діють у бойових ситуаціях. Як відзначали західні військові психологи ще в першій половині ХХ століття, бойовий дух солдата багато в чому визначається його національними характеристиками і способом життя. Те, що прийнятно для одних, може виявитися зовсім неприпустимим для інших.

Варто усвідомити, що бойовий дух воїна формується під впливом кількох факторів: загальнокультурного, до якого відносять етнопсихологічні особливості військовослужбовця, рівень освіти, наявність бойового досвіду і рівень підготовки; психологічних особливостей особистості (фізичний стан, переконаність у своїй правоті, довіра до командування, товаришів по службі, озброєння і військової техніки); особливостей військової ситуації – наступ чи оборона, інтенсивність і тривалість бойових дій, якість тилового забезпечення, кількість втрат [2].

Фельдмаршал Б.Монтгомері вважав, що позитивні якості притаманні кожній людині. Вони підтримують в людях почуття власної гідності, допомагають переборювати страх і втому. Ці якості безпосередньо пов'язані з такою якістю, як совість, але її не слід плутати з поняттям „підготовка солдата”. Психолог С.Лабач припустив, що на стан воїна в бою впливають три групи факторів: загальні, особистісні і бойові [7].

Британські військові психологи провели аналіз військових операцій, здійснених британською армією в 1942, 1944 та 1982 роках. Операція на о.Мальті 1942 року. На початковому її етапі (оборонному) британські війська не змогли нічого протиставити бомбардуванням фашистських „Люфтваффе”, відтак їх охопило почуття безпорадності і безнадії. Моральний дух упав, частка стресових втрат склала більше 25%.

Висадка в Нормандії (1944 р.) проводилася в зовсім інших умовах. Моральний дух британського десанту був відносно високим протягом шести-семи тижнів, а частка стресових втрат не досягала 20%. Фолклендська кампанія 1982 року була успішною, моральний дух військ виявився досить високим. Незважаючи на кількісну перевагу збройних сил Аргентини, впевненість атакуючих у своїй правоті, висока підготовка офіцерів і солдатів обумовили те, що кількість стресових втрат не перевищила 10% загального числа втрат.

Узагальнивши отримані дані, британські психологи дійшли висновку, що чим вищий моральний дух військ, тим менше стресових втрат, і навпаки. Хороша бойова підготовка, впевнене командування і злагодженість дій сприяють поліпшенню психологічного стану особового складу. Для досягнення цього психологи пропонують методи зміцнення морального духу особового складу збройних сил, які ґрунтуються на традиціях британської армії.

На думку військового спеціаліста Е.Дітнера, найважливішими завданнями психологічної підготовки в збройних силах Німеччини є: 1) подолання страху та недопущення паніки. Узагальнивши спостереження за фізіологічними змінами в організмі військових, німецькі вчені дійшли висновку, що у 90% особового складу в бойовій обстановці страх викликає яскраво виражені зміни в організмі; 2) встановлення та зміцнення позитивних взаємовідносин серед військовослужбовців у невеликих групах – основа бойового духу та психологічної стійкості військ; 3) безперервне та впевнене управління (оцінюючи командира, солдати віддають перше місце його умінню керувати – 56%, мужності – 30%). Методами підвищення морально-психологічної стійкості німецькі фахівці вважають: підвищення фізичної готовності особового складу, підвищення рівня навченості, поліпшення управління та зміцнення внутрішньогрупової злагодженості [7].

Існують фактори та елементи, що формують стереотип поведінки солдата, зведені психологами до „зірки хоробрості”, центром якої є довіра до командування і товаришів по службі. Загальний курс підготовки особового складу спеціальних підрозділів бундесверу становить три роки. Перший етап – психологічний відбір, під час якого кандидати проходять чотиритижневий психологічний тест: перевірка реакції, зібраності, кмітливості, розвитку інтелекту, а також тест на рівень загальнокультурного розвитку.

Після цього призначаються 90-годинні навчання, які називають „ситом”. Тут перевіряється готовність кандидатів до виживання в екстремальних умовах, здатність долати труднощі при нестачі їжі та практично без сну. При цьому здатність воїнів переборювати негаразди та діяти спільно з

іншими в складі невеликої групи оцінюється протягом усього часу, командир тренується разом з підлеглими. Але, враховуючи те, що в підготовці спеціальних підрозділів Німеччини та розвитку їх системи навчання брали участь інструктори США, в цілому їх системи психологічної підготовки схожі.

При спільних діях німецькі солдати мають достатній рівень психологічної згуртованості. Особливо це проявляється у критичних ситуаціях, коли виникає небезпека для життя. Ця якість національного характеру, яка підвищує бойовий дух, може виражатися у формі стійких дій підрозділів, що часто компенсують слабкі особисті якості та недостатню підготовку окремих солдатів. За оцінкою західних експертів, наскільки німецькі солдати сильні у групових діях, настільки ж вони слабкі та безініціативні кожен окремо.

Отже, психологічна підготовка організується в армії США під час бойової та фізичної підготовки, Великобританії – у процесі формування військово-професійних знань, навичок і вмінь в спеціально відведений час, бундесвері ФРН – в ході злагодження військових підрозділів і частин.

Висновки... Проведений аналіз змісту психологічної підготовки у збройних силах зазначених країн НАТО дозволяє зробити висновок, що у системі психологічної підготовки чітко виокремлюються наступні напрямки: формування і розвиток у військовослужбовців високих професійних якостей; позитивної мотивації до військової служби; виховання у особового складу почуття патріотизму, вірності національним цінностям; формування навичок виживання у полоні і підготовка до ведення тривалих бойових дій в екстремальних умовах; заняття з фізичного виховання особового складу. Особливостями психологічної підготовки є: наявність відповідного апарату практично у всіх структурах організаційної побудови збройних сил; розгалуженість і суворо підпорядкованість різних служб та органів; наявність у розпорядженні органів управління психологічною підготовкою потужної матеріальної і фінансової бази та висококваліфікованих кадрів; чітко визначені ідейно-теоретичні та методологічні основи психологічної підготовки; комплексний підхід до вирішення завдань; нерозривне поєднання навчання і виховання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Армстронг Н. Использование местности снаружи и разведка / Н. Армстронг. – М. : Воениздат, 1947. – 240 с.
2. Гарбуз А. Служба капеланов в армии Великобритании / А. Гарбуз // Заруб. воен. обозрение. – 1998. – № 6. – С. 6–9.
3. Коупленд Н. Психология и солдат / Н. Коупленд. – М. : Воениздат, 1991. – 91 с.
4. Кузьмин А. А. Война со страхом / А. А. Кузьмин // Солдат удачи. – 1997. – №5–6. – С. 20–22; 23–27.
5. Кузьмин А. А. Психологическая подготовка солдат империалистических армий к войне / А. А. Кузьмин // Зарубежное военное обозрение. – 1975. – № 7. – С. 17–23.
6. Литвиновський С. Ю. Морально-психологічне забезпечення підготовки та ведення бойових дій : навч.-метод. посіб. / Литвиновський С. Ю., Попович О. І., Савінцев В. І., Стасюк В. В. – [вид. II, доповн.]. – К. : ВГІ НАОУ, 2002. – Ч. I. – 207 с.
7. Монидов С. Комплектование вооруженных сил Великобритании рядовым составом / С. Монидов // Заруб. воен. обозрение. – № 1. – 1997. – С. 23–25.

Аннотация

В.Н.Кожевников

Особенности психологической подготовки военнослужащих Вооруженных Сил США, Великобритании, Германии

В данной научной работе проведен анализ психологической подготовки военнослужащих развитых государств мира.

Ключевые слова: вооруженные силы, психологические особенности, психологическая подготовка, психологические службы, обучение.

Summary

V.N.Kozhevnikov

Features Psychological Preparation Armed Forces of the United States, Britain, Germany

This research work analyzes the psychological training of the military-developed countries.

Keywords: military, psychological attributes, psychological training, psychological services, training.

Дата надходження статті:

„10” квітня 2011 р.